

УДК 37.3; 37.012.3
DOI: 10.24144/2524-0609.2026.58.273-278

Товканець Ганна Васи́лівна

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівський державний університет, м.Мукачево, Україна
tovkanec2017@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6191-9569>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. Розглянуто особливості застосування навчально-мовленнєвих ситуацій та їх ролі у розвитку культури мовлення учнів початкової школи. Мета статті: обґрунтувати інноваційні підходи до формування культури мовлення учнів молодшого шкільного віку та схарактеризувати особливості застосування навчально-мовленнєвих ситуацій в освітньому процесі початкової школи. Застосовані методи наукового пошуку: вивчення наукових досліджень – для з'ясування теоретичних відомостей розвитку культури мовлення особистості на уроках мовно-літературної освітньої галузі; семантичний аналіз – для виявлення змісту лінгвістичних і педагогічних понять; лінгвопедагогічне спостереження – для розкриття особливостей мовленнєвої культури молодших школярів у процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі; герменевтичний метод – для виявлення характерологічної сутності навчально-мовленнєвої ситуації; узагальнення – для формулювання висновків. В залежності від взаємовідносин між комунікантами можуть бути задані чотири головні фактори: соціальний статус людини, її роль як суб'єкта спілкування, виконання діяльності та моральні критерії. Виокремлено доповнювані, проблемні, уявні та рольові навчально-мовленнєві ситуації. Визначено ключові принципи створення навчально-мовленнєвих ситуацій: наочність, емоційність, інформативність активність.

Ключові слова: навчально-мовленнєві ситуації, інновації в освіті, молодший школяр, освітній процес, уроки української мови і читання.

Вступ. Актуальність проблеми формування культури мовлення та мовленнєвої діяльності молодших школярів визначається завданнями освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та тими високими державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, які заявлені у законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти. У цих документах наголошується на необхідності формування духовно багатой особистості, розвитку творчого потенціалу учня, підвищення його мовленнєвої культури та комунікативної компетентності. Відповідно до цих вимог пріоритетним напрямом у навчанні української мови та літературному читанню є розвиток особистості в реальних життєвих ситуаціях, що зміщує акцент в освітньому процесі з репродуктивного відтворення норм на цілісний розвиток мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інноваційних підходів до формування культури мовлення учнів молодшого шкільного віку були предметом науково-методичного дослідження К.Пономарьової (формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови) [9], колективу вчених-дослідників (О.Савченко, Н.Бібік, О.Вашуленко, К.Пономарьова, О.Прищепи, В.Мартиненко) щодо впливу організаційно-педагогічних умов на розвиток мовленнєвої культури особистості [11]. С.Паламар та В.Серебрякова, розглядаючи потенціал нових освітніх технологій у розвитку вмінь усної комунікативної взаємодії, наголошують на особливій інноваційності кейс-методу у початковій школі. Автори підкреслюють, що саме такий підхід забезпечує інтеграцію різних методів аналізу ситуацій: ігрового проєктування, дискусійного обговорення, аналізу ділових документів, ситуаційного аналізу, вивчення інцидентів, ситуаційно-рольових ігор та інших [5].

Окремо виділяють навчально-мовленнєві ситуації, особливості та інноваційність яких ми розглянемо в нашій статті.

Мета статті: обґрунтувати інноваційні підходи до формування культури мовлення учнів молодшого шкільного віку та схарактеризувати особливості застосування навчально-мовленнєвих ситуацій в освітньому процесі початкової школи. Для з'ясування поставленої мети використано різні **методи наукового пошуку:** вивчення наукових досліджень – для визначення теоретичних відомостей розвитку культури мовлення особистості на уроках мовно-літературної освітньої галузі; семантичний аналіз – для виявлення змісту лінгвістичних і педагогічних понять; лінгвопедагогічне спостереження – для розкриття особливостей мовленнєвої культури молодших школярів у процесі вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі; герменевтичний метод – для виявлення характерологічної сутності навчально-мовленнєвої ситуації, узагальнення – для формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу. В педагогічній, психологічній та лінгводидактичній літературі підкреслюється, що основними інноваційними підходами до розвитку культури мовлення в сучасному освітньому просторі є активізація мисленнєвої діяльності та креативності.

Підкреслюються й інші інноваційні підходи, серед яких:

– Аксіологічний (ціннісний) підхід, що спрямований на формування ставлення до мови як до культурної цінності та інструменту самовираження [7; 16].

– Цифровий сторітелінг, який поєднує розповідь історій із мультимедійними інструментами (відео, аудіо, графіка), що допомагає долати мовленнєві бар'єри та розвивати критичне мислення через створення власних наративів, на основі чого можливе перетворення інформації на захоплюючий

сюжет, активізуючи увагу та сприяючи кращому запам'ятовуванню [2; 3].

– Гейміфікація – використання ігрових механік для підвищення мотивації та зниження тривожності під час публічних виступів чи діалогу [13; 17].

– Використання штучного інтелекту – впровадження систем розпізнавання мовлення та адаптивних платформ, які забезпечують зворотний зв'язок у реальному часі щодо темпу, інтонації та чистоти мовлення [6].

– Комунікативно-творчий підхід – перехід від вправ на редагування текстів до безпосередньої мовленнєвої практики в умовах, максимально наближених до реального спілкування (дискусійні клуби, симуляційні ігри) [9; 14; 16].

На основі аналізу результатів наукових досліджень визначаємо, що практичними інноваційними методами, які забезпечують формування умінь і навичок мовленнєвої культури учнів у початковій школі на сучасному етапі, є:

– Проекти медіаграмотності, тобто створення контенту для соціальних мереж що вимагає дотримання культури мовлення в публічному просторі [2; 5].

– Артикуляційна гімнастика та нейроігри, серед яких сучасні методики стимуляції мовлення, що включають вправи на розвиток оперативної пам'яті та дрібної моторики [10; 12].

– Інтерактивні кейс-технології, що сприяють розв'язанню конфліктних ситуацій за допомогою мовленнєвого етикету та технік ефективної комунікації [5].

– Імпровізаційні методи, що спрямовані на формування навичок швидкої мовленнєвої реакції, подолання комунікативного страху та вдосконалення виразності мови, до яких належать [7; 15]:

– *метод словесної (мовленнєвої) імпровізації*, який розвиває здатність вільно висловлюватися на будь-яку тему без попередньої підготовки, допомагає вчителям та ораторам уникати монотонності та ефективно впливати на слухачів;

– *творча розповідь* як спільне створення історій, де учасники почергово додають речення або розвивають сюжетну лінію, активізуючи словниковий запас та розвиваючи уяву;

– *комунікативно-творчі вправи* (завдання на трансформацію висловлювань, редагування текстів «на ходу» та використання мовленнєвого етикету в ігрових ситуаціях);

– *дискусійні та діалогічні методи* (бесіди на несподівані теми, де потрібно швидко формулювати аргументи);

– *театральна та ігрова імпровізація* (використання елементів акторської майстерності (жести, міміка, інтонаційні акценти) для передачі змісту, що сприяє розвитку емоційного інтелекту та чистоти мови);

– *розвиток звукової культури* (вправи на звуконаслідування, скороговки та чистомовки в ігровій формі, що покращують дикцію та вимову) тощо.

Актуальними в сучасних умовах є навчально-мовленнєві ситуації (НМС) у початковій школі, тобто штучно створені вчителем умови спілкування, що моделюють реальне життя для стимулювання потреби учнів у висловлюванні. Вони є ключовим інструментом комунікативно-діяльнісного підходу. А також це практичні педагогічні вправи, що моделюють реальні, часто суперечливі, ситуації з життя школи/класу (наприклад, конфлікти учнів, проблеми навчання), які вимагають від вчителя чи здобувача освіти аналізу, пошуку оптимальних рішень та втілення їх з метою розвитку мислення, командної роботи, адаптив-

ності та формування цінностей [14].

Основні компоненти ситуації, які мають бути визначені для успішної реалізації НМС – це адресант та адресат (хто говорить і до кого звертається (учень-учень, учень-учитель, учень-персонаж), предмет мовлення (тема або подія, що обговорюється), умови (місце, час та обставини спілкування), мета (що саме потрібно досягти (попросити про допомогу, привітати, пояснити шлях).

Для реалізації практичних цілей навчання мовно-літературної освітньої галузі в початкових класах формування навичок та розвитку умінь усно-мовленнєвої культури спілкування, насамперед, необхідно створити умови для активної мовленнєвої взаємодії учнів один з одним та активізації їх мовленнєвої діяльності [13]. У зв'язку з цим у навчальному процесі провідне значення займають навчально-мовленнєві ситуації, спрямовані на мотивацію та стимулювання спілкування державною мовою. У методиці ці ситуації відносять до вправ відкритого типу, оскільки вони виключають єдино вірний варіант відповіді, рішення, виконання завдання, мають творчий характер, і, перш за все, впливають на зміст висловлювання, забезпечуючи цим максимальну мовленнєву діяльність учнів.

Сучасні методисти виділяють кілька типів НМС. Проте на сьогодні не існує універсальної типології НМС, що визначає місце кожного типу в навчальному процесі та дозволяє їх цілеспрямовано використовувати. За способом створення види навчально-мовленнєвих ситуацій розрізняють: *природні* (виникають спонтанно під час навчального процесу (наприклад, потреба позичити олівець або уточнити завдання), *штучні* (ігрові/модельовані – спеціально розроблені вчителем для відпрацювання певних мовленнєвих навичок).

До прикладу, навчально-мовленнєві ситуації для учнів молодшого шкільного віку:

– «*Розмова по телефону*» (учні в парах моделюють дзвінок другу з метою запросити на день народження або дізнатися домашнє завдання);

– «*У магазині / В аптеці*» (рольова гра, де один учень – покупець, інший – продавець. *Мета* – вживання ввічливих слів та побудова діалогу-запиту);

– «*Інтерв'ю з персонажем*» (Учні ставлять запитання герою прочитаної казки (роль якого виконує вчитель або інший учень);

– «*Розповідь за власним малюнком*» (учень презентує свій досвід (наприклад, що бачив по дорозі до школи), відповідаючи на запитання класу).

На основі таких завдань здійснюється розвиток діалогічного мовлення, коли учні вчаться обмінюватися репліками, слухати партнера та реагувати на його слова; можливе подолання психологічних бар'єрів, що допомагає через ігрову форму зменшити страх перед мовленнєвими помилками; формування культури спілкування через засвоєння етикетних норм та правил ввічливості у практичному контексті.

В лінгводидактичній літературі [1; 4; 6; 16] виділяються типи ситуацій, які класифікуються на основі врахування взаємовідносин між комунікантами. В залежності від цього можуть бути задані чотири головні фактори: соціальний статус людини, її роль як суб'єкта спілкування, виконання діяльності та моральні критерії (рис.1).

Ситуації соціально-статусних взаємин. У ситуаціях соціально-статусних взаємин саме соціальний статус визначає домінуючі взаємини залежно від характеру спілкування комунікантів та комунікативних завдань, що стоять перед ними, учні виступають як представники класу, соціальних верств, професійних груп, політичних та громадських організацій, віко-

Рис. 1. Типи навчально-мовленнєвих ситуацій
[Джерело: розроблено автором на основі 4; 6; 16]

вих груп тощо.

Ситуації рольових взаємин. Функціональною стороною статусу, що характеризується певними правами та обов'язками, виступає роль. Звідси між комунікантами виникають рольові взаємини.

Ситуації діяльнісних взаємин. Основою ситуацій діяльнісних взаємин є взаємини, що складаються у самій діяльності у процесі взаємодії комунікантів.

Ситуації моральних взаємин Створення ситуацій моральних взаємовідносин - один із найнефективніших способів стимулювання спілкування, оскільки вони характеризуються найбільшою «ситуаційністю». Ці відносини мають інтегративний характер і ключове значення для створення ситуацій.

У лінгводидактичних та педагогічних дослідженнях [6; 16] підкреслюється, що взаємовідносини між людьми є інтегративною єдністю, водночас у залежності від домінуючого будь-якого типу взаємовідносин ситуація мовного спілкування можна розглядати, наприклад, як ситуацію відносин спільної діяльності. Тому будь-який тип взаємовідносин має і синтетичний характер.

Доречним є виокремлення доповнюваних, проблемних, уявних та рольових навчально-мовленнєвих ситуацій [9; 17].

1. *Доповнювані навчально-мовленнєві ситуації* припускають доповнення нової інформації, завершення опису чогось, формулювання висновку, узагальнення. Мета їх застосування: розвиток зв'язного мовлення, вміння продовжувати думку. Доповнювані ситуації передбачають наявність основи (тексту, діалогу, картинки), яку учні мають розширити, завершити або модифікувати. Вони стимулюють розвиток фразового мовлення та вміння будувати логічні завершення. У доповнюваних ситуаціях задана частина є смисловою основою, яка визначає ступінь регламентованості та передбачуваності ситуації. Наприклад, завдання у навчально-мовленнєвих ситуаціях: «Уявіть, що Марійка прийшла додому, але загубила ключі. Що вона сказала мамі?», «Доповнити казку/оповідання власним завершенням діалогу», «Завершити діалог: «Продавець: Доброго дня! Що бажаєте? Покупець: ...».

2. *Проблемні ситуації* – це ситуації, що містять протиріччя, труднощі або питання, яке потребує розв'язання. Вони активізують мислення, мовленнєву активність та спонукають до аргументації. Мета їх застосування: розвиток критичного мислення, вміння обґрунтовувати свою думку. Наприклад: «Як нам

бути? Четвертокласники не хочуть дружити з новим учнем. Запропонуйте свій план налагодження стосунків», «Уяви, що ти забув парасольку, а на вулиці злива. Переконай друга позичити тобі свою», «Що робити, якщо ти побачив, що твій друг вчинив нечесно?».

Систематично і навмисно створювані проблемні ситуації мають велике значення для навчання не підготовленого ситуативного мовлення і сприяють виникненню мотиву і потреб висловлювання, висунування гіпотез, припущень, активізації мисленнєвої діяльності та мовної діяльності учнів, причому правильна постановка проблеми виконує функцію діяльності. В такому разі навчально-мовленнєві ситуації є ключовим інструментом для стимулювання активного мовлення, моделювання реального спілкування та розвитку творчого мислення. Вони дозволяють перенести фокус із механічного вивчення мови на її функціональне використання. Навчальна проблемна ситуація активізує розумову та мовленнєву діяльність учня на заняттях в умовах діалогового спілкування та створює навчально-пізнавальну мотивацію для здійснення цього спілкування.

Проблемна ситуація є комплексом умов (мовленнєвих і немовних), необхідних для виникнення проблеми і таких, що стимулюють учнів на вирішення проблемної задачі. Її змістовною основою є проблема (проблемне завдання), протиріччя, що потребує вирішення чи дослідження [14]. Проблемна ситуація виникає: коли існує кілька різних точок зору або, принаймні, дві, що взаємовиключають одна одну; коли виявляється невідповідність між набутими знаннями та реальним рівнем загальноінтелектуальних умінь оперування цими знаннями, при «інформаційному дисбалансі» учасників спілкування.

Створення проблемної мовленнєвої ситуації визначається видом мовної діяльності, джерелами інформації та характером вербальних і невербальних опор, конкретними прийомами навчання, що передбачають певні співвідношення між мнемонічною та мисленнєво-творчою діяльністю. Проблемна навчально-мовленнєва ситуація містить одне з позамовних завдань, спрямованих на розвиток розумових, креативних здібностей школярів [11; 13]. До таких завдань відносяться:

– пошуково-ігрові завдання, цільовим призначенням яких є вдосконалення певних якостей сприйняття, мислення, уяви та пам'яті учнів при відпрацюванні мовних навичок та умінь;

– комунікативно-пошукові завдання, спрямовані на формування в учнів знань про комунікативне значення і призначення мовних одиниць;

– комунікативно-орієнтовані (включаючи рольові) мовні ігри, що розвивають в учнів навички діалогічного і монологічного мовлення і формують знання про різні аспекти культури поведінки людини в ситуаціях побутового спілкування;

– пізнавально-пошукові, культурознавчі (включаючи природознавчі, технологічні, соціалізаційні) завдання та завдання, що забезпечують підвищення рівня соціокультурної освіченості та спрямовані на розвиток соціокультурних, комунікативно-пізнавальних і комунікативно-мовленневих умінь.

3. *Уявні (імагінативні) ситуації*: створюють фантастичні або гіпотетичні умови, в яких діти мають діяти. Це розвиває уяву, творчість та вільне володіння мовою. Мета їх застосування: розвиток креативності, емоційного інтелекту. Уявні навчально-мовленнєві ситуації спрямовані на розвиток уяви учасників мовного спілкування, передбачають суперечку, дискусію, відстоювання своєї думки. Уявна ситуація («симуляція») – вигадане та розігране відтворення міжособистісних контактів, організоване навколо проблемної ситуації» [8]. Основною опорою для учасників спілкування виступає завдання, що визначає позицію та лінію поведінки кожного учасника та підказує йому вирішення проблеми. Наприклад: «Якби я став/стала квіткою, то якою і чому?», «Уяви, що ти прокинувся на іншій планеті. Опиши, що ти бачиш», «Якби ти мав чарівну паличку, що б ти попросив у першу чергу?» тощо.

4. *Рольові навчально-мовленнєві ситуації* полягають у виконанні учасниками певних соціальних або казкових ролей (адресанта і адресата) у заданих умовах. Вони наближають навчання до реального спілкування. Мета їх застосування: формування навичок діалогічного мовлення, засвоєння етикетних форм, розвиток емпатії. Наприклад: «Рольова гра «У лікаря»: один учень – лікар, інший – пацієнт, що скаржитися на біль у горлі». «Продавець покупець»

(залагодження конфлікту через зіпсований товар). «Інтерв'ю зі знаменитістю». Рольові навчально-мовленнєві ситуації припускають вказівку соціальних ролей учасників і ставлять перед учнями завдання «увійти» у відповідний образ і визначити тему розмови самостійно [5]. Рольова ситуація ґрунтується на прийомі драматизації та є видом комунікативної вправи, в якій комуніканти виконують різні ролі в умовах, близьких до умов реального спілкування. Основним завданням, що стоїть перед учасниками, є моделювання мовних висловлювань, прийнятних у заданій ситуації спілкування. Характерна риса рольових ситуацій – взаємодоповнюваність ролей (наприклад: продавець – покупець). Учасники здійснюють мовленнєву взаємодію у межах суворо запропонованої рольової поведінки.

Підкреслимо, що ключовими принципами створення навчально-мовленневих ситуацій є наочність (використання картинок, предметів), емоційність (сюрпризні моменти, ігрові прийоми), інформативність (ситуація має спонукати до повідомлення нових даних), активність (максимальне залучення дитини до діалогу). Важливо врахувати, що соціальні ролі диктуються обставинами, відображають соціальні функції (покупець, продавець, вчитель, учень, поліцейський, турист, клієнт); психологічні ролі переживаються як психологічний стан (дорослий, дитина, друг, ворог, суперник).

Висновки. Навчально-мовленнєві ситуації – це спеціально створені умови, які спонукають учнів до висловлювання та максимально наближають навчання до природного спілкування. Вони є ключовим інструментом комунікативного підходу, де мова вивчається не як набір правил, а як засіб взаємодії. НМС забезпечують стимулювання активності, практичне застосування знань, формування комунікативної компетентності, психологічне розвантаження та позитивне освітнє середовище. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні технології використання мовленневих ситуацій як засобу компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі.

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Гич М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ. Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки. 2015. Вип.4 (51). С.188–190.
3. Луциньська О.В., Ростікус Н.П. Використання мовленневих ситуацій та інтерактивної дошки на уроках розвитку зв'язного мовлення. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип.31. С.272–277. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2016.31.8096>
4. Методичні рекомендації до курсу «Психолінгвістика»/ уклад. К.А.Марчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2017. 39 с.
5. Паламар С., Серебрякова В. Комунікативна діяльність молодших школярів у процесі читання: теоретичні аспекти та потенціал кейс-технології у розвитку вмінь усної взаємодії. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2025. Вип.44 (2). С.46–54. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2025.446>
6. Папіш В.А. Психолінгвістика: навчально-методичний посібник для проведення практичних занять для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації 035.01 «Українська мова та література», освітньої програми «Українська мова та література». Ужгород: Ліра. 2023. 76 с.
7. Пасинок В.Г. Основи культури мовлення: навч. посібник. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури». 2012. 184 с.
8. Погорелова Т.В. Формування комунікативної компетентності першокласників. Початкове навчання та виховання. 2018. Вип.13–15. С.44–50.
9. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: Конві Прінт, 2020. 88 с.
10. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний

- посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Л.О.Калмикової. Київ: Фенікс, 2008. 245 с.
11. Організаційні форми навчання у початковій школі / О.Савченко, Н.Бібік, О.Вашуленко, К.Пономарьова, О.Прищеп, В.Мартиненко. Київ: Сам, 2017. 435с
  12. Сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку: інформаційно-методичний посібник / уклад. О.М.Гриненко. Слов'янськ: Видво Б.І.Маторіна, 2021. 64 с.
  13. Товканець Г., Шманько І. Практичні аспекти розвитку культури мовлення учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Наукові інновації та передові технології. Серія: Управління та адміністрування, Серія: Право, Серія: Економіка, Серія: Психологія, Серія: Педагогіка. 2026. Вип. 1 (53). С.1424–1444. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1\(53\)-1424-1432](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1(53)-1424-1432)
  14. Товканець Г. Застосування методу ситуаційного аналізу у початковій школі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип.2 (51). С.175–179. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.175-179>
  15. Товканець Г., Мартин О. Розвиток зв'язного мовлення та культури спілкування учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2024. Вип.55 (2). С.111–115. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.111-115>
  16. Фрумкіна А.Л. Психолінгвістика: концепти, мовлення, особистість: навч. посібник для здобувачів другого (магістер.) рівня вищої освіти. Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2025. 13 с.
  17. Шевцова Л.С. Ситуативні завдання на уроках української мови. Педагогічні науки. 2011. Вип. 59 (1). С.151–154.

References

1. Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Akademiia. [in Ukrainian].
2. Hych, M. (2015). Storitelinh yak innovatsiina metodyka formuvannya movnoi kompetentnosti uchniv ZNZ [Storytelling as an innovative method for developing language competence in secondary school students]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O.Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky*, 4 (51), 188–190. [in Ukrainian].
3. Lushchynska, O.V., & Rostykus, N.P. (2016). Vykorystannia movlennievkykh sytuatsii ta interaktyvnoi doshky na urokakh rozvytku zviaznoho movlennia [Using speech situations and interactive whiteboards in lessons on the development of coherent speech]. *Visnyk of Lviv University. Series Pedagogics*, 31, 272–277. <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2016.31.8096> [in Ukrainian].
4. Marchuk, K.A. (Ed). (2017). *Metodychni rekomendatsii do kursu «Psycholinhvistyka»* [Methodological recommendations for the course «Psycholinguistics»]. ZhDU im.I.Franka. [in Ukrainian].
5. Palamar, S., & Serebriakova, V. (2025). Komunikatyvna diialnist molodshykh shkoliariv u protsesi chytannia: teoretychni aspekty ta potentsial keis-tekhnohohii u rozvytku vmin usnoi vzaemodii [Communicative activity of younger schoolchildren in the reading process: theoretical aspects and potential of case technology in the development of oral interaction skills]. *Pedahohichna osvita: teoria i praktyka. Psykhohiia. Pedahohika*, 44 (2), 46–54. <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2025.446> [in Ukrainian].
6. Papish, V.A. (2023). *Psycholinhvistyka* [Psycholinguistics]. Lira. 2023. 76 s.
7. Pasynok, V.H. (2012). *Osnovy kultury movlennia* [Basics of speech culture:]. Tsentri uchbovoi literatury. [in Ukrainian].
8. Pohorielova, T.V. (2018). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti pershoklasnykiv [Formation of communicative competence of first-graders]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, 13–15, 44–50. [in Ukrainian].
9. Ponomarova, K.I. (2020). *Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy* [Formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language]. Konvi Print. [in Ukrainian].
10. Kalmykova, L.O., Kalmykov, H.V., Lapshyna, I.M., & Kharchenko, N.V. (2008). *Psykhohiia movlennia i psycholinhvistyka* [Speech psychology and psycholinguistics]. Feniks [in Ukrainian].
11. Savchenko, O., Bibik, N., Vashulenko, O., Ponomarova, K., Pryschecha, O., & Martynenko, V. (2017). *Orhanizatsiini formy navchannia u pochatkovii shkoli* [Organizational forms of education in primary school]. Sam. [in Ukrainian].
12. Hrynenko, O.M. (Ed.). (2021). *Suchasni tekhnolohii rozvytku movlennia ditei doshkilnoho viku* [Modern technologies for the development of speech in preschool children]. B.I.Matorina. [in Ukrainian].
13. Tovkanets, H., & Shmanko, I. (2026). Praktychni aspekty rozvytku kultury movlennia uchniv pochatkovoi shkoly na urokakh movno-literaturnoi osvithoi haluzi [Practical aspects of the development of speech culture of primary school students in the lessons of the language and literary educational branch]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. Seriia: Pedahohika*, 1 (53), 1424–1444. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1\(53\)-1424-1432](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1(53)-1424-1432) [in Ukrainian].
14. Tovkanets, H. (2022). Zastosuvannia metody situatsiinoho analizu u pochatkovii shkoli [Zastosuvannia metody situatsiinoho analizu u pochatkovii shkoli]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Serie: Pedagogy. Social Work*, 51 (2), 175–179. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.51.175-179> [in Ukrainian].
15. Tovkanets, H., & Martyn, O. (2024). Rozvytok zviaznoho movlennia ta kultury spilkuvannia uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh movno-literaturnoi osvithoi haluzi [Development of coherent speech and communication culture of primary school students in language and literature lessons]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Serie: Pedagogy. Social Work*, 55 (2), 111–115. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.55.111-115> [in Ukrainian].
16. Frumkina, A. L. (2025). *Psycholinhvistyka: kontsepty, movlennia, osobystist* [Psycholinguistics: concepts, speech, personality]. Mizhnar. humanitar. un-t. [in Ukrainian].
17. Shevtsova, L.S. (2011). Sytuatyvni zavdannia na urokakh ukrainskoi movy [Situational tasks in Ukrainian language lessons]. *Pedahohichni nauky*, 59 (1), 151–154. [in Ukrainian].

Рукопис надійшов: 25.02.2026

Перше рішення: 27.03.2026

Доопрацьовано (раундів: 1): 04.04.2026

Прийнято до друку: 21.04.2026

Опубліковано онлайн: 30.04.2026

Tovkanets Hanna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Theory and Methods of Primary Education
Mukachevo State University, Mukachevo, Ukraine

**INNOVATIVE APPROACHES TO FORMING THE SPEECH CULTURE OF YOUNG
SCHOOLCHILDREN IN LESSONS OF THE LANGUAGE AND LITERARY EDUCATIONAL
BRANCH IN PRIMARY SCHOOL**

Abstract. This article examines the specific features of applying educational speech situations and their role in the development of speech culture among primary school students. Innovative approaches to the formation of speech culture with children of the primary school age are characterized. The article aims to substantiate the specific features and innovative approaches to the formation of speech culture in primary school students. Research methods employed: analysis of scientific studies to clarify theoretical foundations of personality development within the language and literature educational domain; semantic analysis to identify the content of linguistic and pedagogical concepts; lingual-pedagogical observation to reveal the peculiarities of speech culture among primary school students in the process of studying subjects within the language and literature domain; the hermeneutic method to determine the essential characteristics of educational speech situations; and generalization to formulate conclusions. It is emphasized that, depending on the relationships between communicants, four main factors may be identified: a person's social status, their role as a subject of communication, the performance of an activity, and moral criteria. Complementary, problematic, imaginary, and role-playing educational speech situations are distinguished. The key principles for designing educational speech situations are as follows: visualization, emotionality, informative value, and activity. Educational speech situations are specially created conditions that stimulate students' verbal expression and bring the learning process as close as possible to natural communication. They constitute a key instrument of the communicative approach, in which language is studied not as a set of rules, but as a means of interpersonal interaction.

Keywords: educational and speech situations, innovations in education, junior high school students, educational process, Ukrainian language lessons and reading.